

---

УДК 378.376.23

**Прокопова О.П.**

к.пед.н., доцент кафедри професійної освіти

**E-mail:** [Prokopylia@mail.ru](mailto:Prokopylia@mail.ru)

**Добровольський В.А.**

заступник декана із виховної роботи,  
старший викладач кафедри фізіології, біохімії і морфології

**E-mail:** [Dobrovolsky.va@gmail.com](mailto:Dobrovolsky.va@gmail.com)

Подільський державний аграрно-технічний університет  
м. Кам'янець-Подільський

## ОСОБЛИВОСТІ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ СУЧАСНИХ СТУДЕНТІВ-АГРАРІЇВ

**Prokopova O.P.**

Ph.D. (Pedag. sciences), Assistant Professor, Department of Professional Education

**E-mail:** [Prokopylia@mail.ru](mailto:Prokopylia@mail.ru)

**Dobrovolsky V.**

associate dean for educational work, senior lecturer of department  
of physiology, biochemistry and morphology

**E-mail:** [Dobrovolsky.va@gmail.com](mailto:Dobrovolsky.va@gmail.com)

State Agrarian and Engineering University in Podilya  
Kamianets-Podilskyi

## FEATURES OF SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION OF MODERN STUDENTS-AGRARIANS

### *Анотація*

**Вступ.** Розглядається проблема розвитку духовно-морального виховання в цілому і в рамках вищої освіти зокрема студентів аграрного профілю, особливості формування моральності, встановлено показники і принципи духовно-морального виховання.

**Методи.** Аналіз психолого-педагогічної наукової літератури, опитування респондентів, узагальнення та моделювання проблеми дослідження.

**Результат.** Описано характеристики понять «моральність», «духовність», «духовно-моральна особистість» у процесі виховання студентів аграрного вузу. Визначено показники та принципи духовно-морального виховання студентів-аграріїв.

**Перспективи.** Потребує вивчення проблема наступності та неперервності, наскрізності та вдосконалення духовно-морального виховання у процесі навчання студентів в аграрному закладі освіти.

**Ключові слова:** мораль, моральність, духовний розвиток, моральне виховання, духовно-моральне виховання.

### *Abstract*

**Introduction.** The problem of intellectual and moral education as a whole and in particular within higher education of agricultural profile students is investigated. Special aspects of set parameters and principles of intellectual and moral education have been given.

**Methods.** Analysis of psychological and educational research literature, respondents' survey, synthesis and simulation of research problems.

**Results.** Description of the characteristics of the concepts of 'morality', 'spirituality', 'spiritual and moral personality' in the education of agrarian university students. The parameters and principles of spiritual and moral education of students-farmers are defined.

**Discussion.** The problems of succession and continuity, end-to-end character and need for improvement of spiritual and moral education of agricultural education institutions students requires further exploration and development.

**Keywords:** ethics, morality, spiritual development and moral education, spiritual and moral education.

#### **Аннотація**

**Вступ.** Рассматривается проблема развития духовно-нравственного воспитания в целом и в рамках высшего образования в частности студентов аграрного профиля, особенности формирования нравственности, установлены показатели и принципы духовно-нравственного воспитания.

**Методы.** Анализ психолого-педагогической научной литературы, опрос респондентов, обобщение и моделирование проблемы исследования.

**Результаты.** Описаны характеристики понятий «нравственность», «духовность», «духовно-нравственная личность» в процессе воспитания студентов аграрного вуза. Определены показатели и принципы духовно-нравственного воспитания студентов-аграриев.

**Перспективы.** Требуется изучения проблема преемственности и непрерывности, наскризности и совершенствование духовно-нравственного воспитания в процессе обучения студентов в аграрном учебном заведении.

**Ключевые слова:** мораль, нравственность, духовное развитие, нравственное воспитание, духовно-нравственное воспитание.

**Вступ.** У будь-які часи люди високо цінували моральну вихованість. Глибокі соціально-економічні перетворення, що відбуваються в сучасному суспільстві, змушують нас розмірковувати про майбутнє України, зокрема, про її молодь. Сьогодні дещо розмиті моральні орієнтири, підростаюче покоління можна звинувачувати в бездуховності, безвір'ї, агресивності, неадекватності дій та вчинків. Тому актуальність проблеми духовно-морального виховання пов'язана, на нашу думку, щонайменше з чотирма положеннями:

1. По-перше, сучасне суспільство потребує підготовки широко освічених, високоморальних людей, що володіють не тільки знаннями, а й прекрасними (добрими) рисами особистості;

2. По-друге, в сучасному світі молода людина живе і розвивається, на неї впливають (як позитивно, так і негативно) безліч різноманітних джерел, які, безумовно, мають вплив на ще не до кінця сформовану сферу моральності;

3. По-третє, сама по собі вища освіта не гарантує високого рівня моральної вихованості, бо вихованість – це якість особистості, що б в повсякденному поведінці людини її ставлення до інших людей на основі поваги і доброзичливості до кожної людини. Великий педагог косянтин дмитрович ушинський зазначає: «формування духовності та моральності становить головне завдання виховання»;

4. По-четверте, озброєння моральними знаннями важливо тому, що вони не тільки інформують про норми поведінки, що затверджені в сучасному суспільстві, а й дають уявлення про наслідки порушення норм чи наслідки даного вчинку для оточуючих людей.

Проблема духовності й духовної культури молодої людини завжди хвилювала й хвилює кожного педагога, вихователя, куратора, адже формування її духовної культури – це ще й формування її свідомості, світогляду, включення в економічне, політичне, культурне життя народу, уклад життя сім'ї, нації.

Перед викладачами ставиться завдання – підготовка відповідального громадянина, здатного самостійно оцінювати що відбувається у суспільстві, й будувати свою діяльність відповідно до інтересів оточуючих його людей. Вирішення цього завдання пов'язане з формуванням стійких моральних властивостей молоді.

Дуже важливим є формування емоційних, ділових, комунікативних здібностей студентів аграрних вузів до активно-діяльній взаємодії з навколишнім світом. Рішення головних завдань навчання має забезпечувати комплексне формування особистісного ставлення до оточуючих: оволодіння етичними, естетичними і моральними нормами.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Широкий інтерес до проблеми морального виховання особистості представляли вітчизняні мислителі: починаючи ще з епохи Київської Русі (Іларіон, Святослав, Володимир Мономах, а також відомі просвітителі – педагоги минулого П. Могила, Ф. Прокопович, Г. Сковорода, О. Духнович, К. Ушинський, І. Огієнко, С. Русова, А. Макаренко, В. Сухомлинський та інші).

Актуальність проблеми виховання духовності та моралі підтверджується багатьма дослідженнями у різних галузях науки і практики. Теоретико-методологічна розробка сутності духовності та особливостей духовно-моральних цінностей знайшла відображення в наукових положеннях філософів (В. Баранівський, М. Бердяєв, Л. Буєва, С. Кримський, А. Кузнецова, Л. Олексюк, Г. Сковорода, В. Соловйов та ін.); психологів (І. Бех, М. Боришевський, Т. Бутковська, О. Зеліченко, С. Рубінштейн, А. Титаренко та ін.); педагогів (В. Беспалько, Т. Власова, О. Олексюк, М. Роганова, Г. Сагач, В. Серебряк, В. Шадриков, Г. Шевченко та ін.).

Духовність, за М. Боришевським, трактується як багатовимірна система, складовими якої є утворення у структурі свідомості та самосвідомості особистості, в яких відзеркалюються її найактуальніші морально-релевантні потреби, інтереси, погляди, ставлення до навколишньої дійсності, до інших людей, до самої себе, що стали суб'єктивно значущими регуляторами активності. На думку вченого, суттєвою ознакою духовності є її універсальний характер, який виявляється у будь-яких проявах активності: все, що робить людина, як поводить, якими цінностями, потребами мотивується її активність, що можна оцінити з позицій духовності [1].

Описуючи особистість із високим рівнем розвитку духовності, М. Боришевський виокремив поведінкові ознаки, що можуть розглядатися як певні індикатори духовного розвитку особистості.

Серед них можна назвати переважання життєствердних настроїв завдяки багатогранності та перспективності системи морально-релевантних ціннісних орієнтацій, виражені почуття самоповаги та поваги до іншої людини, виражена тенденція до звільнення від егоцентризму на користь алоцентризму, толерантність та інші позитивні якості характеру [1].

Саме тому, **метою** статті є аналіз особливостей духовно-морального виховання студентів-аграріїв. Дати визначення поняття «духовність», «моральність». Проаналізувати дефініції поняття «духовно-моральна особистість». Визначити чинники, що впливають на формування духовності та моральності сучасної молоді. Розглянути показники й принципи духовно-морального студента аграрного вузу.

**Методологія:** аналіз психолого-педагогічної наукової літератури, опитування респондентів, узагальнення та моделювання проблеми дослідження.

**Результати.** У короткому філософському словнику поняття «моральність» ототожнюється із поняттям «мораль».

«Мораль (латинське *mores* - звичаї) – норми, принципи, правила поведінки людей, а також власне людська поведінка (мотиви вчинків, результати діяльності), почуття, судження, в яких виражається нормативна регуляція відносин людей один до одного і до

суспільства в цілому (колективом, соціальним класом, народом, суспільством)» [3].

В. І. Даль тлумачив слово «мораль» як моральне навчання, правила для волі, совісті людини». Він зазначав: «Моральний – протилежний тілесному (духовний, душевний). Моральний побут людини важливіше побуту майнового». «Що належить до духовного побуту, протилежне розумовому, але складає загальне із ним – духовне начало; до розумового належить істина і брехня, до морального - добро і зло. Доброзичливий, добротесний, гречний, згодний із совістю, із законами правди, із гідністю людини, з боргом чесного і чистого серцем громадянина. Це людина моральної, чистої, бездоганної моральності. Будь-яка самовідданість – є вчинком моральним, доброї, благої справи та доблесті» [2].

Із плином часу розуміння моральності змінилося. У І. Ожегова можемо прочитати: «Моральність – це внутрішні, духовні якості, якими керується людина, етичні норми, правила поведінки, що визначаються цими якостями» [6].

Мислителі різних століть трактували поняття моральності по-різному. Ще у стародавній Греції в працях Аристотеля читаємо: «Морально прекрасно називають людину досконалої гідності ... Адже про моральну красу говорять з приводу чеснот: морально прекрасним звать справедливого, мужнього, розсудливого і взагалі який володіє всіма чеснотами людини» [5].

На думку Ніцше: «Бути моральним, морально-етичним – означає користуватися здавна встановленими законами або звичаями» [4].

Наукова література тлумачить, що мораль з'явилася на зорі розвитку суспільства. Визначальну роль в її виникненні відіграла трудова діяльність людей. Без взаємодопомоги, без певних зобов'язань по відношенню до роду, людина не змогла б вистояти в боротьбі з природою. Мораль виступає як регулятор взаємовідносин людей, їх поведінки в соціумі. Керуючись моральними нормами, особистість тим самим сприяє напрямку життєдіяльності суспільства у позитивне, творче русло. У свою чергу, суспільство, підтримуючи і поширюючи ту або іншу мораль, формує особистість відповідно до свого ідеалу. На відміну від права, мораль також підтримується силою суспільної думки, авторитету окремих індивідуумів, здатних своїм прикладом поставити модель поведінки іншим співгромадянам, і звичайно дотримується в силу переконання. При цьому мораль оформлюється у різних заповідях, принципах, розпорядчих текстах: як варто та потрібно чинити. Своєрідні норми моралі і моральності пропонуються засобами масової інформації, пресою, телебаченням, інтернет-виданнями [7, с. 23-56]. З усього цього ми можемо зробити висновок, що дорослій людині з усталеним світоглядом часом важко обирати, як діяти в тій чи іншій ситуації, «не впавши в бруд обличчям».

Тому сучасній молоді іноді так важко зробити правильний вибір у тих чи інших діях, вчинка. Ще Василь Сухомлинський говорив про те, що необхідно займатися моральним вихованням підростаючого покоління, вчити «вмінню відчувати людину» [8].

Відзначимо, що специфічною особливістю духовного й морального виховання є те, що його не можна відокремити в певний спеціальний виховний процес. Формування духовності та моральності відбувається в ході всієї багатогранної діяльності молодих людей (ділових іграх, освітньому процесі), у тих різноманітних відносинах, в які вони вступають у різних ситуаціях зі своїми однолітками (старшими/молодшими).

Проте моральне виховання є цілеспрямованим процесом, який передбачає певну систему змісту, форм, методів і прийомів педагогічних дій. При цьому необхідно врахувати, що даний процес повинен бути супроводжувати основні цілі й завдання, що ставить викладач.

Специфічною особливістю процесу морального виховання слід вважати те, що він тривалий і безперервний, а результати його зазвичай віддалені у часі. Тому він повинен бути безперервним протягом усього терміну навчання студента та й подальшого

професійного життя. Ідеальною в цьому відношенні є система ступеневої освіти, що надає можливість виховання і культивуваці духовно-моральних відносин й моралі на кожному етапі більше 10 років (за системою коледж - 3 роки, бакалаврат - 4 роки, магістратура – 2 роки, аспірантура - 3 роки ). Таким чином, у студентів формується цілісне ставлення до питань моральності, що забезпечує формування та розвиток гармонійної всебічно розвинутої особистості.

**Висновки.** Важливим показником процесу морального виховання є його концентрична побудова: рішення виховних завдань розпочинається із відносно простого рівня і закінчується вищим. На наш погляд, для досягнення цілей повинні використовуватися усі ускладнюючі види діяльності. Цей принцип повинен реалізовуватися з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей студентів.

Процес морального виховання динамічний і творчий, тому викладачі не повинні забувати про постійне внесення корективів, спрямованих на його поліпшення та вдосконалення.

#### Список використаних джерел

1. Боришевський М.Й. Дорога до себе: від основ суб'єктності до вершин духовності: моногр. [Текст] / М. Й. Боришевський. – К.: Академвидав, 2010. – 416 с.
2. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка. [Текст] В 4 т. Т. 2. М., 1978.- 2721 с.
3. Кириленко Г. Г., Шевцов Е. В. Краткий философский словарь. [Текст] М., 2002.- 480 с.
4. Ницше Ф. Избранные произведения [Текст] / сост., авт. вступ. ст. К.А. Свасьян. М., 1993.- 383 с.
5. Новая философская энциклопедия. [Текст] В 4 т. Т.3. М., 2000. - 692 с.
6. Ожегов С.И. Словарь русского языка. [Текст] - М., 1989.- 944 с.
7. Педагогическая антропология: Человек как предмет воспитания. Опыт педагогической антропологии. Ч. 1. [Текст] - М., 2002. С. 23-56.
8. Сухомлинский В.А. О воспитании. 2-е изд. [Текст] М., 1975. - 463 с.

#### References

1. Boryshevs'kyj M. J. (2010) *Doroga do sebe: vid osnov sub'jektivnosti do vershyn duhovnosti* [The road to me: from the basics of subjectivity to the heights of spirituality]: monogr. / M. J. Boryshevs'kyj. – K.: Akademvydav [in Ukrainian].
2. Dal' V.Y. (1978) *Tolkovyj slovar' zhyvogo velykorusskogo jazyka* [Explanatory Dictionary of Russian language]. V 4 t. T. 2. M. [in Russian].
3. Kyrylenko G. G., Shevcov E. V. (2002) *Kratkyj fylosofskij slovar'* [Short Philosophical Dictionary]. M. [in Russian].
4. Nycshe F. (1993) *Yzbrannyye proyzvedenyja* [Selected works] / sost., avt. vstup. st. K.A. Svas'jan. M.[in Russian].
5. *Novaja fylosofskaia encyklopedyja* [The New Encyclopedia of Philosophy]. V 4 t. T.3. M. [in Russian].
6. Ozhegov S.Y. (1989) *Slovar' russkogo jazyka* [Russian dictionary]. M. [in Russian].
7. *Pedagogycheskaja antropologyja: Chelovek kak predmet vospytanyja. Opyt pedagogycheskoj antropologyy* [Pedagogical anthropology: Man as the subject of education. educational anthropology Experience]. Ch. 1. M. [in Russian].
8. Suhomlynskyj V.A. (1975) *O vospytanyy* [On education]. 2-e yzd. M. [in Ukrainian].